

Stručni rad

Doc. dr Jelica M. Eremić Đodić¹

Univerzitet Edukons, Sremska Kamenica – Novi Sad,
Fakultet poslovne ekonomije

Doc. dr Bogdan Laban²

Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu
Fakultetu za ekonomiju i inženjerski menadžment FIMEK, Novi Sad

Prof. dr Aleksandra Tomić,³ vanredni profesor

Univerzitet Union „Nikola Tesla“ Beograd,
Fakultet za menadžment Sremski Karlovci

FORENZIČKA REVIZIJA – SPREČAVANJE, OTKRIVANJE I ODGOVORNOSTI ZA FINANSIJSKE KRIMINALNE RADNJE U KOMPANIJAMA

SAŽETAK: Da bi se neka kriminalna radnja u oblasti finansija otkrila ili sprečila, revizori kriminalnih radnji i interni revizori kao dobri poznavaoци kriminalnih šema, trebalo bi da prepoznaju znake upozorenja koji predstavljaju ekonomske indikatore nedozvoljenih radnji u oblasti finansija, identifikuju ih i primene efektivne postupke i testove za njihovo otkrivanje. Da bi se smanjio rizik od nedozvoljenih radnji u ovoj oblasti na minimalni nivo, od neprocenjivog značaja je uspostaviti sistem jakih internih kontrola, a i sprovesti preventivne mere neophodne za stvaranje okruženja koje ne pogoduje nezakonitim radnjama u oblasti finansija. Na taj način se pruža podrška menadžmentu, a korporativno upravljanje u kompaniji definisanjem odgovornosti upravljačkih tela jača.

---

¹ jelicaerdjo01@gmail.com

² bogdanl.su@gmail.com

³ aleksandra.tomic.bgd@gmail.com

Ključne reči: forenzička revizija, finansijske kriminalne radnje, interna kontrola, menadžment, korporativno upravljanje.

UVOD

Polazeći od definicije da „revizija je sistematizovan proces objektivnog pribavljanja i stvaranja dokaza o ekonomskim događajima i rezultatima sa ciljem da se ustanovi usklađenost između postojećih finansijskih izveštaja i unapred ustanovljenih kriterijuma i da se to dostavi zainteresovanim korisnicima” možemo konstatovati da je zadatak revizora da proveri da li je tvrdnja tačna „da su finansijski izveštaji kompanije pripremljeni u skladu sa Međunarodnim računovodstvenim standardima”.

Sa razvojem savremene privrede menja se i razvija i profesionalni profil revizije. Svrha revizije nije da preko nje jedna struktura kontroliše drugu, već da pomogne kompaniji kojoj je namenjena. „Ukoliko se dogodi da se revizijom otkrivaju nečije greške, nepravilnosti, ili nečija nesposobnost to jeste, pre svega, doprinos kompaniji, a ne bilo kojoj od njenih struktura.”⁴

Mnogo je subjekata u privredi prema kojima se može izvršiti nedozvoljena radnja u oblasti finansija. Neki od njih su: kupci, dobavljači, kreditori, investitori, bankari, osiguravajuća društva i drugo.

U postupku proveravanja ispravnosti izjava uprave revizor treba u svojim proverama da prođe kroz sledeće kategorije:

- Postojanje
- Prava i obaveze
- Nastanak poslovne transakcije
- Kompletnost
- Procena
- Vrednovanje
- Prezentacija i objavljivanje

Revizija finansijskih izveštaja je sistemski proces koji pocinje zahtevom klijenta revizijskom preduzeću za davanje ponude za obavljanje revizije finansijskih izveštaja, a završava se izražavanjem mišljenja revizora u formi izveštaja.

Ako kompanija klijent prihvati reviziju onda se pristupa potpisu ugovora i obavljanju posla revizije. Sama revizija uobičajeno prolazi kroz sledeće faze:

---

⁴ (Krčadinac, 2005. str. 315)

- Faza 1 – Prihvatanje klijenta
- Faza 2 – Planiranje revizije
- Faza 3 – Testiranje i provođenje dokaznih postupaka
- Faza 4 – Procena i izveštavanje.

DEFINICIJA, KLASIFIKACIJA I EVOLUCIJA KRIMINALNIH RADNJI

Ne postoji jedinstvena **definicija** koja na univerzalan način opisuje kriminalne radnje u oblasti finansija, niti su za njih propisana određena pravila. Možemo samo reći da osobe koje učine finansijsku kriminalnu radnju sa namerom, imaju osobine koje odlikuju lukavstvo i nemaju poštene namere. Te osobe su najčešće vešti manipulatori, koji nemaju jasno određene granice. „Jedine granice u njenom definisanju su one koje postavlja ljudsko nepoštenje.”⁵

Neke od najznačajnijih definicija kriminalne radnje su sledeće:

- Kriminalna radnja kao krivično delo – kriminalna radnja predstavlja različite načine prevare podstaknute ljudskim umom sa ciljem da netačnim tvrdnjama i lažnim iskazima bude ostvarena prednost nad drugima.

- Kriminalna radnja kao delikt – „Vrhovni sud Sjedinjenih Država je 1887. godine dao definiciju kriminalne radnje u smislu građanskog prava:

Prvo: Okrivljeni je izneo tvrdnju u pogledu materijalne činjenice;

Drugo: Takva tvrdnja je neistinita;

Treće: Takvu tvrdnju okrivljeni nije, iz razumljivih razloga, smatrao za istinitu;

Četvrto: Tvrdnja je data sa namerom da se na osnovu nje dalje deluje;

Peto: Podnosilac žalbe postupa na osnovu nastale štete; i

*Šesto: Podnosilac žalbe nije bio svestan neistinitosti informacija i imao je opravdanih razloga da veruje u njihovu tačnost.”*⁶

Najteži element utvrđivanja na sudu najčešće je **namera**. Razloge u tome možemo tražiti što okrivljene strane formiraju mnoštvo izgovora prilikom kojih se pozivaju na slučaj ili uzrok incidenta i na taj način opovrgavaju planiranu nameru da se izvrši krađa, odnosno počini kriminalna radnja.

- Korporativne kriminalne radnje – predstavljaju aktivnosti izvršene od strane poslovnog sistema kompanije ili protiv poslovnog sistema kompanije.

- Kriminalne radnje menadžera – podrazumevaju aktivnosti koje se

⁵ (John Wiley & Sons, Inc., 2006. str. 12)

⁶ (John Wiley & Sons, Inc., 2006. str. 12)

preduzimaju svesno i sa namerom kako bi lažno predstavili korporativne ili pojedinačne nivoe izvođenja od strane zaposlenih na menadžerskim funkcijama radi ostvarivanja koristi: unapređenje, bonusi drugi ekonomski podsticaji i statusni simboli.

- Laička definicija kriminalnih radnji – namerna obmana, namerno lažno predstavljanje činjenica, laganje, varanje radi ostvarivanja nepoštene prednosti nad drugima.

Kriminalna radnja, krađa, zloupotreba, neispravnosti, činovnički kriminali i pronevera, iako imaju zajedničke elemente i kao pojmovi se često koriste, nisu identični u smislu krivičnog zakona.

U poslednjih desetak godina rađena su razna istraživanja na temu obima kriminalnih radnji. Rezultati u svakom ispitivanju ukazivali su na izuzetno velike iznose štete nastale usled kriminalnih radnji. „Prijavljeni gubici nastali izvršenjem kriminalne radnje iznosili su približno 6% prijavljenih prihoda ispitanih pravnih subjekata za svaku od tri godine. Prema tome, učešće kriminalnih radnji iznosi približno 6% proizvoda privrede SAD ili približno 6% imovine prosečne firme. Prema najnovijem ACFE izveštaju, ta brojka ukupno iznosi 660 milijardi dolara. Gubici po osnovu kriminalnih radnji su porasli za 50% od prvog pregleda obavljenog 1996. godine. Otkrivanje finansijske kriminalne radnje približno traje 25 meseci.”⁷

ACFE u svom radu razmatra opšte metode otkrivanja kriminalnih radnji. Najzastupljeniji od svih metoda otkrivanja kriminalnih radnji su upravo: dojava i prigovori. „Po osnovu dojava i prijava otkriveno je 39,6% kriminalnih radnji u 2004. godini. Interna revizija bila je drugoplasirana (23,8%), slučajno otkrivanje je bilo na trećem mestu (21,3%), interne kontrole su zauzele četvrto mesto (18,4%) dok se eksterna revizija nalazila na petom mestu (10,9%)”⁸

Razotkrivanje kriminanih radnji vrši se revizijom kriminalnih radnji koja podrazumeva specijalizovan pristup i metodologiju. Cilj pomenute revizije je da dokaže ili ospori prisustvo kriminalne radnje. Forenzičko računovodstvo kao „istraživanje kriminalne radnje”⁹ definisalo je Udruženje ovlašćenih istražitelja kriminalnih radnji (ACFE). Forenzičko računovodstvo obuhvata aktivnosti koje se odnose na istraživanje i reviziju kriminalnih radnji. Možemo zaključiti da je revizija samo deo forenzičkog računovodstva. Računovođe – forenzičari su pozivani kada dokazi ili sumnje vezane za kriminalne radnje postanu vidljivi.

---

⁷ (John Wiley & Sons, Inc., 2006. str. 23)

⁸ (John Wiley & Sons, Inc., 2006. str. 23)

⁹ (John Wiley & Sons, Inc., 2006. str. 14)

Finansijska revizija sadrži aktivnosti procene usklađenosti finansijskih informacija sa važećim standardima kompanije. Procenu usklađenosti obavlja eksterno, nezavisno lice. Postupci za sprečavanje i identifikovanje kriminalnih radnji u toku revizije interne kontrole nad finansijskim izveštavanjem nalaze se u Sarbanes-Oxley, iz 2002. god.

Finansijska revizija i finansijsko izveštavanje pružaju razumno uveravanje o materijalno značajnim greškama u finansijskim izveštajima, pri čemu ih razlozi ne zanimaju. Ukoliko interne kontrole imaju svojih nedostataka, onda kao takve predstavljaju osnovni faktor da se kriminalna radnja ispolji. *Treadway* komisija (kasnije nazvana Komitet sponzorskih organizacija COSO) formirana je kao odgovor na kriminalne radnje i skandale osamdesetih godina. Standard revizije SAS br. 78 predstavlja model internih kontrola uključen u finansijske revizije. Godišnje ocene internih kontrola od strane menadžmenta i nezavisno mišljenje o toj oceni od strane finansijskih revizora analizira Sarbanes-Oxley (SOX) – odeljak 404. Da bi se suzbile kriminalne radnje, po Sarbanes-Oxley, neophodno je jačanje internih kontrola. „Interne kontrole predstavljaju značanu zaštitu za preduzeće, ali mogu biti izložene kompromitovanju ukoliko se otkrije njihov nedostatak. S obzirom da su podložne greškama, menadžment preduzeća povremeno pribegava njihovoj internoj reviziji. Mogu varirati od jednostavnih do visokih tehnologija i egzistirati u dinamičkom okruženju.”¹⁰

Iz svega navedenog može se zaključiti da su dojave, interna kontrola i interna revizija najbolje metode za otkrivanje kriminalnih radnji. Na izvršavanje kriminalnih radnji utiču faktori eksterne prirode: ekonomske, konkurentske, socijalne, političke. Nepostojanje kontrola ili postojanje slabih kontrola, nepostojanje etičkih stanarda i nepostojanje pozitivnog poslovnog rezultata, odnosno dobiti, nepostojanje poverenja stvara uslove i prostor za manipulaciju kriminalnim radnjama u kompaniji. Stoga je neophodno da menadžment teži uravnoteženom odnosu prema kontrolama i bezbednosnim merama. Uravnotežen odnos je idealan jer angažuje zaposlene na kreiranju poslovnih politika i procedura i odmerava troškove i koristi predloženih novih kontrola i bezbednosnih mera.

Postoji sledeća **klasifikacija** kriminalnih radnji:

- krivična i građanska – krivična kriminalna radnja zahteva dokaz o namernom obmanjivanju, dok kod građanske žrtva trpi određenu štetu. Obe mogu biti da se ugovor poništi ili proglasi nevažećim.
- kriminalne radnje protiv kompanije i kriminalne radnje koje donose korist kompaniji – u prvom slučaju kompanija predstavlja žrtvu: službenik

---

¹⁰ Eremić-Đođić, J., (2010), Interna kontrola informacionih sistema i upravljanje preduzećem, *Zbornik radova, XIV Internacionalni simpozijum iz projektnog menadžmenta, YUPMA*, Udruženje za upravljanje projektima Srbije, Beograd, str. 300–304.

zadužen za plaćanje obaveza koji može izraditi fakturu nepostojećeg dobavljača; dok u drugom slučaju kompanija ostvaruje korist i to putem izbegavanja plaćanja poreza, nameštanja cena, lažnog reklamiranja, neispravnog brojanja pojedinih artikala, manipulisanjem računovodstvenih evidencija radi prikazivanja precenjene dobiti na štetu drugih.

- kriminalne radnje eksternih i internih lica – eksterna: od strane kupaca, dobavljača ili ugovorača koji precenjaju fakture, izdaju duple ili zamenjuju robu drugom robom koja je nižeg kvaliteta. Takođe, kupci mogu simulirati oštećenu robu da dobiju knjižna odobrenja ili ostvare ispravku vrednosti. Interna lica: prema kupcima konkurentske firme.

- kriminalne radnje menadžmenta i lica koja nisu na rukovodećim položajima – treba praviti razliku izvršenih kriminalnih radnji od strane menadžmenta i od strane zaposlenih lica. Razlike potražiti u načinu, motivisanošću i mogućnostima koje radno okruženje pruža.. Uspostavljanje jakih internih kontrola ne ostavlja puno prostora za manipulisanje kriminalnim radnjama pa se putem efektivnosti internih kontrola ocenjuje se uloga menadžmenta u njima.

- Specifične kriminalne radnje i kategorije obuhvataju: krađu, proneveru, kriminalne radnje koje se smatraju krivičnim delom jer u sebi sadrže element obmanjivanja (otvaranja računa fiktivnih dobavljača, preklapanja računa kupaca, stečajne kriminalne radnje, fiktivne beneficije, nameštanje tendera, falsifikovanje čekova, naplata čekova bez pokrića, komercijalni mito, utaja, kriminalne radnje uz pomoć računara, izvrtnje činjenica, pronevera, fiktivni troškovi, lažni podaci, lažne sugestije, fiktivni kupac, fiktivni zaposleni, fiktivni dobavljači, naduvavanje faktura, pumpanje rashoda i dr.).

- kriminalne radnje internih lica protiv kompanija – gotovinske malverzacije, konverzije, krađe; neovlašćeno izdavanje i potpisivanje čekova ili falsifikovanje indosamenta; manipulisanje sa potraživanjima, lažiranje kreditne sposobnosti; manipulisanje obavezama poput dupliranja ili falsifikovanja faktura dobavljača, nadoknade troškova, omogućavanja previsokih cena koje se fakturišu; manipulacije kod obračuna zarada poput dodavanja fiktivnih zaposlenih lica, fiktivna evidencija radnog vremena; zloupotrebe zaliha, reklasifikacija robe po osnovu zastarelosti, oštećenja, plaćanje zaposlenima od strane dobavljača ili ugovorača;

- kriminalne radnje eksternih lica protiv kompanija su: namerne aktivnosti dobavljača i ugovarača u cilju nepotpune isporuke, zamena robe nižeg kvaliteta, naduvavanje faktura, dupliranje faktura, fakturisanje bez izvršene dostave ili namerne dostave robe na pogrešnu adresu; podmićivanje zaposlenih od strane dobavljača ili ugovarača; podmićivanje od strane kupaca;

- kriminalne radnje u korist kompanije su: lažno prikazivanje dobiti

kroz „pumpanje” prodaje, dobitaka i sredstava; kroz podcenjivanje rashoda, gubitaka i obaveza; kroz neevidentiranje ili naknadno evidentiranje povraćaja prodate robe; preuranjeno knjižnjenje prodaje; povećanje vrednosti zaliha pri popisu.

Tabela 1– Evolucija tipičnih kriminalnih radnji

1	Motivacija/pritisak – potreba, pohlepa, osveta
2	Mogućnost (nedostatak u kontroli) – pristup sredstvima, evidencijama, dokumentima
	a. ne postoji revizijski trag ili razdvajanje dužnosti
	b. ne postoji rotacija dužnosti
	c. ne postoji funkcija interne revizije
	d. ne postoje politike u vezi sa kontrolom
	e. ne postoji etički kodeks
	f. /
3	Opravdanja (formulisanje namere) – pravdanje da je ovaj lin pozajmica a ne krađa
4	Izvršenje kriminalne radnje – određene kriminalne šeme: kriminalne radnje, krađe, pronevere, itd.
5	Unovčavanje – krađa zaliha, unovčavanje hartija od vrednosti, čekova
6	Prikrivanje kriminalne radnje – prepravljavanje dokumenata, uništavanje evidencija, falsifikovanje
7	Znaci upozorenja – otkrivena su odstupanja, postoje pretpostavke, kod počinioca je primećena promena u obrascu ponašanja (u rač. evidencijama su znaci upozorenja ako se prevare mogu pratiti kroz poslovne knjige, a ukoliko ne mogu na taj način onda su znaci upozorenja ponašanje)
8	Započinje se revizija – dojava, interne kontrola, slučajno otkrivanje, interna revizija, identifikovane i definisane anomalije se koriste u kriminalne svrhe
9	Započinje istraga – prikupljaju se dokazi, gubitak sredstava je potvrđen i dokumentovan, ispituju se treća lica, zaposleni koji imaju određena znanja i osumnjičeni
10a	Preduzimanje mera – počinitelj je poznat – menadžment ne želi pribegavati pravnom gonjenju; podnosi se zahtev za naplatu osiguranja
10b	Preduzimanje mera – peporučuje se sudsko gonjenje – traži se sudsko gonjenje, građanska parnica, podnosi se zahtev za naplatu osiguranja
11	Sudski proces – predočavanje činjenica i svedočenje.”

Izvor – John Wiley & Sons, 2006, str. 41

KRIMINALNE ŠEME I ZNACI UPOZORENJA KRIMINALNIH RADNJI

Udruženje ovlašćenih istražitelja kriminalnih radnji (ACFE) radi i deluje sa primarnim i jedinim ciljem da spreči kriminalne radnje. ACFE je dalo jedinstvene karakteristike za svoje tri osnovne kategorije kriminalnih radnji u želji da olakša primenu revizije u oblasti kriminalnih radnji,

istraživanja i programa usmerenih na njihovo sprečavanje. Na osnovu ovih kategorija i šema, Udruženje želi da pruži pomoć u sprečavanju kriminalnih radnji. U nastavku rada prikazana je kriminalna šema, odnosno stablo kriminalnih radnji kreirano od ACFE (vidi tabelu 1) .

Tabela 1.– Stablo kriminalnih radnji ACFE: Jedinstvene karakteristike za svaku kategoriju¹¹

Opisi	Finansijske kriminalne radnje	Prisvajanje sredstava	Korupcija
Počinitelac	Izvršni menadžment	Zaposleni	2 strane
Razmera kriminalne radnje	Najveća: 1–258 miliona USD	Najmanja: 93.000 USD	Srednja: 250.000 USD
Učestalost kriminalne radnje	Najređa: 7,9%	Najčešća: 92,7%	Srednja: 30%
Motivacija	Cene akcija, bonusi	Lični pritisci	Izazov, posao
Materijalnost	Verovatna	Nije verovatna	Zavisi
Korisnik	Kompanija i počinitelac	Počinitelac (protiv kompanije)	Počinitelac
Veličina oštećene kompanije	Velika kompanija	Mala kompanija	Zavisi

Izvor – John Wiley & Sons, 2006, str. 112

U kompanijama postoje programi za sprečavanje kriminalnih radnji koji su tekući i nužni. Njih pokreće i nadgleda Komisija za reviziju i finansijski direktor. „Stoga je sasvim logično da funkcija interne revizije sprovodi takve programe i o njima izveštava komisiju za reviziju i/ili glavnog izvršnog direktora/glavnog finansijskog direktora.”¹² Najčešće, prisvajanje sredstava nije od većeg materijalnog značaja.

Korupcija podrazumeva kriminalnu radnju veću nego što je prisvajanje sredstava. „Ukoliko one postanu materijalno značajne jasno je da će finansijski revizori imati određenu odgovornost, prvenstveno u odnosu na standard SAS br. 99.”¹³

Komisija za reviziju vrši procenu angažovanja vrste revizije tako da kod revizije finansijskih izveštaja najčešće se angažuju finansijski revizori, a manje interni revizori. Kod prisvajanja sredstava najčešće se angažuju interni revizori, dok kod korupcije mogu se angažovati i jedna i druga vrsta

¹¹ (John Wiley & Sons, Inc., 2006, str. 112)

¹² (John Wiley & Sons, Inc., 2006, str. 120)

¹³ (John Wiley & Sons, Inc., 2006, str. 120)

revizije. „Zbog pravnog aspekta određenih šema u vezi korupcije moguće je da interni revizori primene reviziju pravilnosti postupanja, ukoliko je kriminalna radnja materijalnog karaktera, ili da eksterni revizori sprovedu finansijsku reviziju.”¹⁴

▪ **Kriminalne šeme vezane za finansijske izveštaje** – postoje dve podkategorije šema vezanih za finansijske izveštaje: finansijske (velika učestalost) i nefinansijske (mala učestalost). Zbog broja učestalosti potrebnije je pojasniti finansijsku podkategoriju. „Većina skandala vezanih za finansijske izveštaje uključuje određenu šemu manipulisanja prihodima, što je ujedno i razlog zbog koga standard SAS br. 99. ističe da bi finansijski revizori trebali da pretpostave da ovaj vid kriminalne radnje može da se javi u poslovnim knjigama klijenta kao i da bi trebalo osmišljeno da traže ovaj vid kriminalne radnje tokom čitavog procesa revizije.”¹⁵ Najčešće kompanije precenjuju prihode na način da vrše fiktivno povećavanje iznosa na potražnoj strani računa prihoda i dugovnoj strani računa potraživanja. Ovim korekcijama se utiče na bilans stanja i bilans uspeha čime se vrši kriminalna radnja. Ova podkategorija može imati pet šema.

1. **Vremenske razlike (neodgovarajući tretman prihoda)** – načini da se formiraju šeme za ovaj metod i preuveličaju prihodi su sledeće:

- Metod punjenja kanala prodaje – ukoliko postoji višak robe, on se otpremi pa se tada zalihe tretiraju kao prodate (bez obzira što je unapred poznata činjenica da će ta roba biti vraćena u narednom periodu);
- Višak zaliha se usmeri na lica koja tu prodaju i vrše;
- Preuranjeno priznavanje prihoda – kod postojanja višegodišnjeg ugovora ceo prihod priznaje odmah na štetu finansijskih stanja budućih godina. Istovremeno, dolazi do neusklađenosti sa opšteprihvaćenim računovodstvenim i ostalim principima.

2. **Fiktivni prihodi** – ova šema podrazumeva evidentiranje prodaje do koje nikada nije ni došlo i samim tim prihoda koji može uključiti stvarnog ili fiktivnog kupca. Kao rezultat postiže se povećanje prihoda, odnosno dobiti i imovine. Najčešće kriminalne radnje ovih šema korišćene su u osiguravajućim kućama i tom prilikom kreirale fiktivne polise osiguranja u velikom broju i velikih iznosa.

3. **Prikrivene obaveze (neodgovarajuće evidentiranje obaveza)** – u ovoj šemi ukazuje se na odlaganje evidentiranja obaveza. Na taj način, tekuća godina se prikazuje sa manje rashoda, dok se nastala obaveza evidentira u prvom mesecu naredne godine. Zato su česte provere

---

¹⁴ (John Wiley & Sons, Inc., 2006, str. 120)

¹⁵ (John Wiley & Sons, Inc., 2006. str. 120)

vremenskog razgraničenja i kontrole pregleda faktura koje nose datum iz godine za koju se vrši revizija, a knjižene su u prvom mesecu naredne godine; zatim proveravanje da li je kompanija prenela nastale obaveze na zavisna preduzeća u kojima se ne vrši revizija ili je vrši druga revizorska kuća kako bi se prikrila kriminalna radnja. Ovoj šemi često pribegavaju kompanije koje imaju svoje ispostave po celom svetu.

4. **Neodgovarajuće obelodanjivanje** – ukoliko se od odbora direktora prikrije povezanost sa entitetima posebne namene ili pod izgovorom „slučajno” propusti obelodanjivanje nekih obaveza mogu se prikriti kriminalne radnje izvršene od strane menadžmenta.

5. **Neodgovarajuće vrednovanje sredstava** – „povećanjem količine sredstava (uglavnom kroz potraživanja, zalihe i dugoročna sredstva), kapitalizacijom troškova ili umanjnjem nekih računa (ispravka vrednosti za sumnjiva i sporna potraživanja, depresijacija, amortizacija, itd.) finansijski podaci prikazuju veći kapital i dobit od stvarne.”¹⁶ Ukoliko neki trošak tretiraju kao imovinu, bilans uspeha odjednom izgleda puno bolje.

▪ **Kriminalne šeme korupcije:**

1. **Sukob interesa** – ukoliko zaposleni ili menadžer imaju prikriveni ekonomski ili lični interes za neku transakciju koja nepovoljno utiče na kompaniju.

2. **Podmićivanje** – davanje ili primanje nečega što poseduje vrednost i utiče na poslovne odluke.

3. **Nelegalne nagrade** – nema uticaja na poslovne odluke jer se osobi od uticaja uručuje nakon poslovnog događaja.

4. **Ekonomске ucene** – u ovom slučaju, zaposleni zahteva da mu prodavac plati za učinjenu uslugu.

▪ **Kriminalne šeme vezane za prisvajanje sredstava:**

1. **Gotovina** – vid kriminalne radnje koja podrazumeva uzimanje gotovine od poslodavca.

2. **Krađa** – namerno uzimanje gotovine novca koji je evidentiran u računovodstvu, bez saglasnosti prodavca. Dovodi do manjka. Ovde spada krađa gotovine iz blagajne, krađa depozita i slično.

3. **Plaćanja u kriminalne svrhe** – ova šema ukazuje da novac izlazi iz kompanije na način koji izleda kao legitiman prenos sredstava, a ispoljava se realizovanjem falsifikovanog čeka, dostavljanjem lažne fakture, itd.

4. **Šeme u vezi fakturisanja** – ova šema se oslanja na evidencije kompanije i koristeći njen računovodstveni sistem podnosi lažne zahteve dobavljača koji se nalazi na zvaničnoj listi kompanije da putem odobrenog

¹⁶ (John Wiley & Sons, Inc., 2006. str. 123)

lica dođu do fakture koju će unovčiti; šeme koriste i fiktivne dobavljače sa izmišljenim adresama i stavljaju ga na spisak u kompaniji, a zatim preko njih vrše kriminalne radnje; počinilac daje lažna odobrenja na osnovu koji se izrađuju fakture; ubacuju legitimnog dobavljača koji postaje nedužna strana. Počinilac može da fakturiše ili poveća fakture kompaniji takvog dobavljača, a zatim presretne i unovči ga ili zamoli dobavljača da vrati novac koji takođe opet presretne na štetu kompanije.

5. **Šeme u vezi obračuna zarada** – ova šema je slična prethodnoj samo što plaćanje umesto kompaniji vrši zaposlenom. Prilikom vršenja kriminalnih radnji u ovoj šemi koriste se fiktivni zaposleni, falsifikovani radni sati i zarade, provizije, itd.

6. **Šeme u vezi naknade troškova** – ove šeme pojašnjavaju podnošenje falsifikovanih poslovnih troškova da bi se ostvarila naknada od kompanije.

7. **Maverzacije sa čekovima** – „malverzacije sa čekovima/naloga podrazumevaju falsifikovanje izdavaoca, falsifikovanje indosamenta, izmenu primaoca, prikrivene čekove i šeme u vezi ovlašćenog potpisnika.”¹⁷

8. **Šeme u vezi isplata iz kase** – najređe kriminalne radnje predstavljaju ove šeme, a podrazumevaju uzimanje novca iz kase. Ovaj novac je evidentiran u sistemu kase.

9. **„Skimming”** – novčana sredstva se krađu pre njihovog knjiženja pa je ovu šemu vrlo teško otkriti. Deo novca se skida još kod njegovog inputa. Ovaj vid kriminalne radnje najčešće se vrši kod restorana, automata, benzinskih pumpi, maloprodajnim objektima. Vlasnici odedenih kompanija su „skidali deo novca”, a pri tome ostavljali samo onoliko koliko je potrebno za dalji rad. Tom prilikom je vrlo teško utvrditi koliko je novca „skinuto”. Vrste skimminga su: „šeme u vezi sa prodajom (*neevidentirane prodaje, potcenjivanje prodaje*), šeme u vezi sa potraživanjem (*šeme u vezi sa otpisivanjem, šeme u vezi sa preklapanjem, neskrivene šeme*) i šeme u vezi sa refundacijom.”¹⁸

10. **Potraživanja: šeme preklapanja računa** – ova šema ukazuje kad se isplata jednog kupca evidentira kao uplata drugog kupca jer je počinilac prisvojio ranije uplaćeni iznos. Ovu kriminalnu šemu nije moguće održavati u dužem vremenu, a da prevara ne bude otkrivena.

Zalihe i ostala imovina – načini na koje zaposleni može da prisvoji zalihe su zloupotreba ili krađa.

Znaci upozorenja kriminalnih radnji upućuju na osmišljavanje metoda i načine njihovog otkrivanja. „Tri reprezentativne profesionalne grupe i njihovi standardi su: Američki institut ovlašćenih javnih računovođa

---

¹⁷ (John Wiley & Sons, Inc., 2006. str. 130)

¹⁸ (John Wiley & Sons, Inc., 2006. str. 131)

(AICPA), Udruženje za reviziju i kontrolu informativnih sistema (ISACA) i Institut internih revizora (IIA).”¹⁹

Svaka od njih ponaosob nudi svoju listu upozorenja na kriminalne radnje. Postoje opšti znaci upozorenja za sve kriminalne radnje ili za određenu grupu kriminalnih radnji. Znaci upozorenja kod kriminalne radnje prisvajanje sredstava su: promene u ponašanju, izbegavanje direktnog pogleda, povećana razdražljivost, problematičan karakter, bes, tendencija okrivljavanja drugih, promene u načinu života, itd.

Znaci upozorenja kod kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima su: računovodstvene anomalije, nagli rast poslovanja, neuobičajena dobit, nedostaci u internoj kontroli, agresivnost izvršnog menadžmenta.

SPREČAVANJE I OTKRIVANJE KRIMINALNIH RADNJI

Osmisliti program revizije koji može da otkrije kriminalnu radnju predstavlja njen najveći doprinos. Utemeljenje uspešnosti ovog zadatka potrebno je potražiti u proceni kontrolnog okruženja i sagledavanju revizora o izloženosti same kompanije riziku od kriminalnih radnji. Identifikovati prevaru nije lako, a ni sprečiti je. Stoga je odgovornost revizora upravo njena identifikacija. S obzirom na to da ovo spada u vrlo teške zadatke ocena rizika im može pomoći u tome. „Ocena rizika je sredstvo koje može da pomogne revizorima da otkriju i obrade krađu u poslovanju identifikovanjem poslovnih procesa sa najvećom verovatnoćom prevare.”²⁰

Identifikovanjem, merenjem i određivanjem prioriteta se lakše rizici stavljaju pod kontrolu, a menadžment na taj način na sigurnijoj podlozi donosi svoje odluke za kompaniju.

Opšte metode za otkrivanje kriminalnih radnji su:

- „Funkcija interne revizije je aktivno uključena u proaktivne aktivnosti usmerene na sprečavanje kriminalnih radnji.
- Finansijski revizori primenjuju standard SAS br. 99.
- Primena odeljka 404 Sarbanes-Oxley zakona vodi ka identifikovanju nedostataka u internim kontrolama koji mogu biti uzročnik povećanog rizika od nastajanja kriminalne radnje u datoj oblasti ili u poslovnom procesu.
- Horizontalna i vertikalna analiza finansijskih izveštaja, naročito kod poređenja poslovnih jedinica i njihovih podataka.

¹⁹ (John Wiley & Sons, Inc., 2006. str. 137)

²⁰ (Stanišić, 2015, str. 353)

- Analiza pokazatelja, naročito trendova tokom poslednjih godina i po poslovnim jedinicama u poređenju sa drugim jedinicama i pravnim subjektom u celini.
- Nenajavljena revizija i/ili popis novca i imovine.
- Anoniman i jednostavan sistem za dojave i prigovore kome mogu da pristupe zaposleni, dobavljači i kupci.
- Poboľšane interne kontrole, naročito one koje su ugrađene u proces poslovanja i naročito one koje su osmišljene za otkrivanje kriminlanih radnji ili znakova upozorenja.
- Provera podataka za važeće znake upozorenja korišćenjem softverskih alatki (CAATs).²¹

Prilikom sprečavanja kriminalnih radnji, neophodno je preduzeti preventivne mere kao što su: nadzor, anonimne dojave, nenajavljena revizija, sudski postupak, sprovođenje politika u vezi etike i kriminalnih radnji, i dr. „Jedan od načina da organizacija definiše neprihvatljivo ponašanje i da formalizuje način istrage kriminalnih radnji je da u pisanoj formi ima politiku koja se odnosi na kriminalne radnje. [...] Politika mora da sadrži jasne procedure koje se obavljaju kada se otkriju potencijalne nezakonite aktivnosti.”²²

Pored ovoga, za sprečavanje kriminalnih radnji koriste se i sledeći klasični pristupi:

- Direktivan pristup – ukoliko se izvrši kriminalna radnja u kompaniji, menadžment će verovatno otpustiti počinioca, ali je pitanje da li će pokrenuti sudski spor protiv njega i istovremeno biti šokiran da se neko usudio da kriminalnu radnju i učini.
- Preventivan pristup – bilo bi neophodno da kompanija proveri biografske podatke kandidata pre zaposlenja, eventualni krivični dosije, psihološke testove, i dr.
- Ispitivački pristup – menadžment uspostavlja računovodstvene kontrole u funkciji interne kontrole, a interna revizija povremeno vrši verifikaciju njihove legitimnosti i postojanje imovine.
- Posmatrački pristup – menadžment putem fizičkog nadzora i prati zaposlene, sredstva, a putem kamere prati zalihe, gotovinu i sličnu imovinu. Posebno prati tačnost i potpunost paketa namenjenih za otpremu.
- Istraživački pristup – kompanija se bazira na rezultatima istrage, prati odstupanja u zalihama, sirovinama, nabavnoj vrednosti proizvoda, utvrđuje krivce. „Forenzičke računovođe mogu da

---

²¹ (John Wiley & Sons, Inc., 2006, str. 141)

²² (Coderre, 2009, str. 13)

obavljaju više funkcija tokom rešavanja spora. Naime, oni mogu biti neutralna lica, učesnici u sporu, stručni savetnici i sudski veštaci.”²³

- Pristup koji se bavi aspektima osiguranja – osiguranje uspeva da izvrši odgovarajuće pokriće kod ovog pristupa. Iako ne smanjuje broj kriminalnih radnji, nadoknađuje odgovarajuću pričinjenu štetu pa su gubici niži po ovom osnovu.

Da bi kompanije u najvećoj meri stavile kriminalne radnje pod kontrolu, potrebno je da sačine program za njihovo sprečavanje, proceduru za izveštavanje o njihovim incidentima, analizu dokaza, uspostave kontrole za kriminalne radnje, vrše njihovu proveru, izvršavaju obuku i dr. „Kada postoje pokazatelji da se čak i manje značajne kriminalne radnje urgentno rešavaju, pokušaji vršenja značajnih kriminalnih radnji će imati manju verovatnoću uspeha.”²⁴

ODGOVORNOSTI ZA KRIMINALNE RADNJE

U zemljama sa razvijenom tržišnom privredom, u poslednjih dvadeset godina, korporativno upravljanje je bilo predmet interesovanja. Multilateralna organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD) zaključila je da „korporativno upravljanje predstavlja ključni elemenat u poboljšanju ekonomske efikasnosti i rasta, kao i u povećanju poverenja investitora.”²⁵

Korporativno upravljanje se može definisati „kao mehanizam raspodele prava, obaveza i odgovornosti između Upravnog odbora, rukovodstva i drugih učesnika u procesu rukovođenja i kontrolisanja kompanijom, uspostavljen sa svrhom dostizanja njenih ciljeva, u vidu stvaranja pozitivnog finansijskog rezultata kroz usklađivanje interesa pojedinaca, korporacije i društva.”²⁶

Svaka zemlja ima sopstveni pravni i regulatorni okvir na kojima zasniva korporativno upravljanje što se reflektuje na odgovornost rukovodstva i zaduženih lica za korporativno upravljanje.

Da bi vlade unapredile sopstvene zakonske, institucionalne i nadzorne okvire korporativnog upravljanja, OECD je prepoznala sledeće principe koji imaju ulogu u razvoju dobrog korporativnog upravljanja:

²³ (Hoopwood, Leiner & Young, 2014. str. 557)

²⁴ (Turner, 2009, str. 49)

²⁵ (Petković, 2010, str. 37)

²⁶ (Petković, 2010, str. 39)

1. „obezbeđenje osnova za efikasan okvir korporativnog upravljanja pridržavati se zakonskih okvira i jasne podele odgovornosti;
2. Prava akcionara i ključne funkcije vlasništva;
3. Ravnopravan tretman akcionara;
4. Uloge zainteresovanih strana u korporativnom upravljanju;
5. Obelodanjivanje podataka i transparentnost;
6. Odgovornost odbora.”²⁷

Korporativno upravljanje, sprovođenjem navedenih principa će obezbediti poštovanje svih zakonskih propisa, a samim tim i pouzdanost finansijskog izveštavanja. Da bi se onemogućilo sprovođenje kriminalnih radnji, neophodno je da korporativno upravljanje uspostavi kontrolu i nadzor nad odgovornostima Upravnog odbora, rukovodstva kompanija, revizorskog komiteta i revizora. Potrebno je da finansijsko izveštavanje bude istinito i objektivno, a odgovornosti učesnika procesa upravljanja jasno razgraničene kako bi se rizik od pojave kriminalnih radnji sveo na najmanju moguću meru.

- **Odgovornost Upravnog odbora**

Upravni odbor, ima odgovornost za korporativnu strategiju i poslovanje i odgovoran je Skupštini akcionarskog društva. Upravni odbor, izveštava Skupštinu akcionarskog društva o poslovnoj politici, o ekonomičnosti, rentabilnosti i solventnosti društva, o polugodišnjem poslovanju i finansijskom stanju kompanije, i o značajnim poslovnim događajima za kompaniju. Odgovornost Upravnog odbora za pojavu kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima je u izvršenom odabiru, nadzoru i usmeravanju rukovodstva. Rukovodstvo ima obavezu, da pored obavljanja redovnih aktivnosti, posebnu pažnju i značajan deo aktivnosti posveti sprečavanju, otkrivanju i ispravljanju kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima. Uspešnost Upravnog odbora u sprečavanju i otkrivanju kriminalnih radnji će biti efikasnija ukoliko se imenuju spoljni neizvršni članovi u rad Upravnog odbora sa većim nivoima nezavisnosti i radom na određenom vreme. Jedino stručni, obrazovani i iskusni članovi Upravnog odbora sposobni su da otkriju i spreče kriminalne radnje, odnosno finansijske zloupotrebe.

Predsednik Upravnog odbora ima suštinsku ulogu sa najvećom odgovornošću. Zbog toga je bitno odvojiti je od glavnog izvršnog direktora kako bi se uspostavila ravnoteža u odgovornosti i sprečila neograničena moć odlučivanja i raspolaganja sredstvima pravnog lica.

---

²⁷ (Petković, 2010, str. 40–41)

- **Odgovornost rukovodstva**

Izvršni odbor, kao najviši nivo rukovodstva, ima obavezu koordiniranja i usmeravanja poslovne aktivnosti, čuvanja imovine, primene računovodstvenih sistema sa pouzdanim računovodstvenim izveštajima, uspostavljanje dobro osmišljene interna kontrola, sprovođenje zakonske regulative i sprovođenje odluka upravnog odbora. „Rukovodstvo ima visok stepen odgovornosti za rukovođenje kompanijom i sačinjavanje finansijskih izveštaja koji će biti lišeni materijalno značajnih grešaka nastalih usled kriminalne radnje.”²⁸

Odgovornost rukovodstva za kriminalne radnje proizilazi iz osnovnih obaveza pripreme i objavljivanja finansijskih izveštaja u skladu sa primenljivim okvirom finansijskog izveštavanja: primena dobro osmišljene i pouzdane interne kontrole bez materijalnih grešaka nastalih po bilo kom osnovu, primenu odgovarajućih računovodstvenih politika i vršenje računovodstvenih procena opravdanih u datim okolnostima.

Rukovodstvo, da bi uspešno sprečile i otkrile kriminalne radnje neophodno je da:

- „uoči i oceni okolnosti, uslove i činioce koji mogu voditi prema kriminalnim radnjama,
- Proceni i rukovodi rizikom kriminalnim radnjama u vezi sa uočenim okolnostima, uslovima i činiocima,
- Uspostavi i primeni primereni uspešan proces interne kontrole za sprečavanje, otkrivanje kriminalne radnje.”²⁹
- Interne kontrole imaju ogroman značaj za upravljanje kompanijom. Prilikom vršenja internih kontrola prikupljaju se dokazi pomoću kojih se vrednuje postizanje ciljeva same kompanije. „Sistem interne kontrole dopušta, a samim tim i pomaže da se operativne greške svedu na najmanju meru. Time ostvaruje značajnu ulogu da: finansijski izveštaj bude pouzdan, kapital bezbedan, a upravljanje rizikom postane efikasnije.”³⁰

Kreiranje izveštaja o internoj kontroli u kraćim periodima, usvajanje i sprovođenje kulture poštenja i etičkog ponašanja, posedovanje akcija kompanije od strane njenog rukovodstva su neke od mera predostrožnosti u poboljšanju za borbu protiv kriminalnih radnji.

- **Odgovornost komisije za reviziju/Revizorski odbor**

---

²⁸ (Petković, 2010, str. 52)

²⁹ (Petković, 2010, str. 56)

³⁰ Laban, B., Đurković-Marić, T. & Eremić-Đodić J., (2017), Interna marketing revizija u turističkim organizacijama, *Poslovna ekonomija, časopis Edukons*, broj I, Novi Sad

Mišljenje je da svaka a.d. kompanija, a pogotovo kompanija čijim se akcijama trguje na berzama treba da ima odbor revizora kojeg čine najmanje tri osobe i one istovremeno predstavljaju i neizvršne članove upravnog odbora. Na osnovu člana 409. Zakona o privrednim društvima, Odbor direktora javnog akcionarskog društva ima obavezu da obrazuje komisiju za reviziju. Članom 411. istog zakona, „Komisija za reviziju:

1) priprema, predlaže i proverava sprovođenje računovodstvenih politika i politika upravljanja rizicima;

2) daje predlog odboru direktora za imenovanje i razrešenje lica nadležnih za obavljanje funkcije unutrašnjeg nadzora u društvu;

3) vrši nadzor nad radom unutrašnjeg nadzora u društvu;

4) ispituje primenu računovodstvenih standarda u pripremi finansijskih izveštaja i ocenjuje sadržinu finansijskih izveštaja;

5) ispituje ispunjenost uslova za izradu konsolidovanih finansijskih izveštaja društva;

6) sprovodi postupak izbora revizora društva i predlaže kandidata za revizora društva, sa mišljenjem o njegovoj stručnosti i nezavisnosti u odnosu na društvo;

7) daje mišljenje o predlogu ugovora sa revizorom društva i u slučaju potrebe daje obrazloženi predlog za otkaz ugovora sa revizorom društva;

8) vrši nadzor nad postupkom revizije, uključujući i određivanje ključnih pitanja koja treba da budu predmet revizije i proveru nezavisnosti i objektivnosti revizora;

9) obavlja i druge poslove iz domena revizije koje joj poveri odbor direktora.

Komisija za reviziju sastavlja i odboru direktora podnosi izveštaje o pitanjima iz stava 1. Ovog člana najmanje jedanput godišnje, osim ako statutom ili odlukom odbora direktora nije određeno da se svi ili pojedini izveštaji sastavljaju i podnose u kraćim vremenskim intervalima.”³¹

Rad komisije za reviziju zasniva se na saradnji i poverenju rukovodstva kompanije.

Kada je proces korporativnog upravljanja u kompaniji uspostavljen, odbori revizora mogu uticati na sprečavanje, otkrivanje kriminalnih radnji i odvratanje od njih zbog nezavisnosti u odnosu na rukovodstvo, slobode razmene mišljenja sa ostalim učesnicima korporativnog upravljanja i neposrednog pristupu skupštini akcionara.

---

³¹ Zakon o privrednim društvima, Službeni glasnik RS, br. 36/2011, 99/2011, 83/2014 (dr. zakon) i 5/2015 – izmene i dopuna Zakona stupile su na snagu 21. januara 2015. godine, član 411.

- Odgovornost interne revizije

„U Izjavi o standardima interne revizije, američki institut internih revizora (IIA), osnovan 1941. godine, koji je kao organizacija izdao i najznačajnije standarde interne revizije u svetu, ukazuje na odgovornosti internih revizora u pogledu odvratanja, otkrivanja, ispitivanja i izveštavanja kriminalnih radnji.“³²

Odvraćanje – Dužnost svakog rukovodstva je da osmisli sistem internih kontrola, primeni ga i na taj način bori protiv kriminalnih radnji. Interni revizori ocenjuju uspešnost tih kontrola, da li je rukovodstvo propisalo mere za kažnjavanje narušavanja ovog sistema, da li je uspostavilo kodeks ponašanja kao i da li se primenjuju odgovarajuće politike ovlašćenja i odobrenja, da li su uspostavljeni načini na osnovu kojih se prati delatnost kompanije i čuva njena imovina.

Otkrivanje – Interni revizor pokušava da uoči simptome kriminalne radnje i onemogućuje je ili je otkrije. Ukoliko su prisutni njeni simptomi, interni revizor putem testova treba da je otkrije. Ukoliko su uspostavljene slabije interne kontrole, to je veća šansa da se kriminalna radnja počini, i obrnuto. Sve ovo interni revizor ocenjuje u svojim nalazima i formira zbirni uticaj na poslovanje u kompaniji.

Ispitivanje – ukoliko se počini kriminalna radnja, rukovodstvo je odgovorno da se otpočne istraga o tome. Ukoliko interni revizor smatra da je rukovodstvo umešano u kriminalne radnje onda je neophodno da o tome obavesti Upravni odbor. Opseg i veličinu kriminalne radnje ocenjuje interni revizor. Nastaje njihovo dalje zajedničko delovanje u tom pravcu sa državnim organima ili specijalistima kako bi uskladili njihovo delovanje sa delovanjem rukovodstva i upravnog odbora. Nakon dobijenih nalaza, interni revizori treba da preporučuju poboljšanja internih kontrola kako se kriminalna radnja ne bi ponovila u budućnosti.

Izveštavanje – Izveštaj internog revizora u svom sadržaju treba da pruži nalaze, zaključke i preporuke za delovanje u budućnosti i sačinjen u pismenom obliku. Ukoliko kriminalna radnja ima značajno-materijalno obeležje i zakonske posledice, interni revizor mora odmah obavestiti rukovodstvo i upravni odbor o tome, a ukoliko ima značajnog uticaja na

---

³² (Petković, 2010, str. 67)

finansijske izveštaje iz ranijeg perioda, potrebno je obavestiti i odbor revizora.

Odgovornost nezavisnog revizora – nezavisna i objektivna provera finansijskih izveštaja predstavlja glavni zadatak nezavisnih revizora prema kompanijama. Finansijski izveštaji koji u sebi sadrže kriminalne radnje najčešće prouzrokuju donošenje pogrešnih poslovnih odluka. Zato se uloga nezavisnog revizora svodi na razumno uverenje u pogledu kvaliteta, integriteta i pouzdanosti obavljenih finansijskih izveštaja.

Kada su korporativni odnosi između nezavisnog revizora i komisije za reviziju u pitanju, razmena mišljenja između njih postaje potreba. Ukoliko je komisija za reviziju odsutna, nezavisni revizor svoje mišljenje razmenjuje sa upravnim odborom. Neka od pitanja koja se tom prilikom razmatraju odnose se na računovodstvene procene;

Računovodstvene politike; neobične transakcije; načinu izveštavanja o sistemima interne kontrole; i drugo.

Odbor revizora ima zadatak da nadgleda plan revizije. Isto tako je potrebno da se postara da revizori budu nezavisni i stručni, kao i da su upoznati sa poslovanjem kompanije.

Nezavisni revizori treba da izbegavaju svaku aktivnost koja bi ih dovela u sumnju da će doći u sukob interesa kako bi sačuvali svoju nezavisnost. Analizirajući interne kontrole i ocenjujući položaj koji interna revizija ima u organizaciji, nezavisna revizija odlučuje da li će u svom izveštaju koristiti delove izveštaja internih revizora ili njen rad ipak neće koristiti u donošenju svojih nalaza.

Kriminalne radnje i odgovornost nezavisne revizije – Jedan od bitnih državnih mehanizama kontrole je revizija. Kao takva, revizija ima dvostruku ulogu: odgovorna je prema učesnicima u korporativnom upravljanju i prema široj društvenoj zajednici. Njena uloga ima javni značaj.

Kada su korisnici revizorskih izveštaja u pitanju, nezavisna revizija ima sledeće odgovornosti:

1. Etička odgovornost revizora – ono što se od nezavisne revizije očekuje da pruži jesu dokazi o pouzdanosti informacija koje finansijski izveštaji sadrže. S tim u vezi, obeshrabriti svaki mogući odnos koji može nepovoljno uticati na profesionalne računovođe, ne dovesti u situaciju revizora da mu traže da postupa suprotno od zahteva profesionalnih standarda, ne podleći iskušenju podele odanosti prema pretpostavljenom rukovodiocu i zahtevima standarda, ne objaviti informaciju koja može navesti na pogrešne zaključke na osnovu kojih će pravno lice steći prednost a revizor korist.

2. Odgovornost prema standardima

U toku revizije, revizori su dužni da primenjuju domaće i međunarodne standarde. Međunarodni standardi se primenjuju u meri u

kojoj odgovaraju lokalnim standardima finansijskog izveštavanja. Kada se nađu u situaciji da nacionalni zakonski okviri, propisi i standardi revizije postanu suprotni Međunarodnim standardima, primenjuju se zakonski okviri i standardi domicilne zemlje. U našoj zemlji „pravna lica i preduzetnici dužni su da vođenje poslovnih knjiga, priznavanje i vrednovanje imovine i obaveza, prihoda i rashoda, sastavljanje, prikazivanje, dostavljanje i obelodanjivanje informacija u finansijskim izveštajima vrše u skladu sa ovim zakonom.”³³

3. Zakonska odgovornost revizora – može se posmatrati kao:

- Odgovornost revizora za otkrivanje ne pridržavanja zakona i propisa
- Odgovornost revizora za pogrešno izraženo mišljenje o finansijskim izveštajima

4. Odgovornost revizora za otkrivanje kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima

- Odgovornost revizora za sprečavanje kriminalnih radnji kojoj vrši reviziju.

Najveća i jedina odgovornost za kriminalne radnje nalazi se u rukovodstvu kompanije koje je dužno da uspostavi sistem jakih internih kontrola i na taj način onemogućava kriminalnim radnjama da se dese. Veliku pomoć u tome mogu im pružiti nezavisni revizori.

- Odgovornost revizora za otkrivanje kriminalnih radnji

„[...] s ciljem zadovoljenja zahteva profesije u pogledu otkrivanja kriminalnih radnji, nezavisni revizor mora imati dovoljno visok nivo obučenosti, zadovoljavajući stepen iskustva, sposobnost prepoznavanja nagoveštaja neregularnosti u finansijskim izveštajim ako ima saznanja o načinima izvršenja savremenih oblika kriminalnih radnji.”³⁴

- Odgovornost revizora za izveštavanje o kriminalnim radnjama

Međunarodni standardi revizije kažu: „ukoliko je revizor identifikovao kriminalnu radnju ili pribavio informacije koje ukazuju da postoji moguća kriminalna radnja, revizor treba da o tom pitanju izvesti odgovarajući nivo rukovodstva što je pre moguće.”³⁵ Potrebno je na isti način se poneti i kada su zloupotrebe u pitanju i ako se mogu smatrati nebitnim i shodno tome obavestiti jedan nivo rukovođenja viši od nivoa osobe za koju se smatra da je počinila kriminalnu radnju.

Uspešnost nezavisnog revizora u otkrivanju kriminalne radnje

³³ Zakon o računovodstvu i reviziji, član 5, Službeni glasnik RS, br. 62/2013.

³⁴ Petković, 2010, str. 77.

³⁵ Međunarodno standardi i saopštenja revizije: Odgovornost revizora..., str. 301.

1. Razvijanje delotvornog programa istraživanja klijenta
2. Razumevanje poslovanja klijenta i stanja u privrednoj grani
3. Unapređenje planiranja, nadgledanja i obuke revizijskih kadrova
4. Proširivanje revizijskih postupaka razumevanja i vrednovanja sistema internih kontrola
5. Preuzimanje hitnih koraka kada se pojave sumnje u poštenje rukovodstva tokom revizije
6. Uvođenje faze forenzičkog rada na terenu
7. Uvođenje retrospektivnih računovodstvenih procedura.

ZAKLJUČAK

Revizorski izveštaj je od javnog interesa. Za njega su zainteresovani akcionari, kreditori, dobavljači. U čuvanju svoje etičke odgovornosti, revizori nailaze na razne situacije u kojima moraju očuvati svoj integritet i izbeći svaku moguću aktivnost koja ih može dovesti do sukoba interesa. Softveri i softverski alati, kao i aktivnosti koje se obavljaju u cilju sprečavanja kriminalnih radnji mogu znatno smanjiti njihov broj, ali učiniti da one potpuno nestanu je nemoguće. Pretnja po bezbednosti informacija su i zaposleni koji svoje poslovne zadatke izvršavaju koristeći računar i računarski sistem. Time su u mogućnosti da manipulišu ulaznim podacima, menjaju sadržinu fajlova i softvera kako bi sabotirali sistem kompanije i zloupotrebili svoju funkciju koju imaju u kompaniji. Stoga se identifikuju rizici i procenjuje postojeći sistem internih kontrola u kompaniji koji se u skladu sa dinamičkim okruženjem revidira iz dana u dan. Na taj način uspešni revizori kriminalnih radnji i forenzičari putem karakterističnih šema uspešno sprovode svoje istrage u kompanijama. Tako upravljanje u kompanijama dobija bezbedniju dimenziju, a korporativno upravljanje veći značaj.

Interna revizija nesumnjivo može u najvećoj meri da doprinese otkrivanju i sprečavanju kriminalnih radnji i nezakonitog poslovanja, odnosno da spreči lažno finansijsko izveštavanje. Sa druge strane, u mnogim kompanijama, najviši rukovodeći nivo odlučuje o imenovanju internih revizora što može dovesti do sukoba interesa. Sve ovo predstavljaju razloge zašto kompanije, čijim se akcijama trguje na berzi treba da nastoje da funkciju interne revizije postave nezavisnu u svojoj organizaciji. Takođe je neophodno da se internoj reviziji omogući raspolaganje svim dokumentima kompanije, da pregledaju stanje njene imovine i obezbedi mogućnost da zahtevaju potrebne izveštaje kao i pruže sva potrebna objašnjenja od upravnog odbora i zaposlenih.

SUMMARY

FORENSIC AUDIT – PREVENTION, DETECTION AND RESPONSIBILITY FOR CRIMINAL ACTIONS IN COMPANIES

Disclosing criminal activities in the field of finance are being performing by the revision, which involves a specialized approach and methodology. The aim of the review is to prove or disprove the presentation of fraud. In order to detect or prevent some frauds auditors and internal auditors as good experts of all criminal activities, should recognize the warning signs which represent economic indicators of criminal activities, as well as identify them and try to apply effective procedures and tests for their detection. Some of the categories of criminal schemes are:

- criminal schemes related to the financial issues
- criminal corruption schemes
- criminal schemes related to the appropriation of funds.

The warning signs of criminal actions refer to find new methods and ways of detecting them. Developing an audit program that can detect criminal activity is its greatest contribution. To reduce the risk of criminal activity to minimum it is extremely important to establish a system of strong internal controls and also implement preventive measures necessary to create an environment that is not conducive to unauthorized acts. In this way, the management system is supported and corporate governance in the company is stronger by defining the responsibilities of government bodies.

To prevent criminal actions several approaches are used: directive approach, a preventive approach, inquiring, observation, research and approach that deals with insurance aspects. In order to prevent the implementation of criminal activities, it is necessary to establish a corporate management control and supervision of the responsibilities of the Board, the management in the company, the audit committee and the auditors as well. It is necessary that the financial reporting is fair and visible and responsibilities of all management participants should be clearly restricted so the risk of possible illegal activity could be minimized.

Key words: forensic audit, financial crime, internal control, management, corporate management.

LITERATURA

1. Petković, A. (2010). Forenzička revizija - kriminalne radnje u finansijskim izveštajima. Bečej:Proleter AD.

2. Laban, T. D. Marić & J. E. Đođić, Interna marketing revizija u turističkim organizacijama, Poslovna ekonomija, časopis Edukons, broj I, 2017.
3. Coderre, Primena kompjutera u sprečavanju i otkrivanju kriminalnih radnji, Uputstvo za praktičnu primenu, John Wiley & Sons, 2009, prevod: Savez računovođa i revizora Srbije.
4. Krčadinac, S. Revizija i krizni menadžment, Preduzeće za finansijske ekspertize i izdavačku delatnost FINEKS AD Beograd, Beograd, 2005.
5. Eremić-Đođić, J. Zbornik radova, XIV Internacionalni simpozijum iz projektnog menadžmenta, YUPMA, Udruženje za upravljanje projektima Srbije, Beograd, Interna kontrola informacionih sistema i upravljanje preduzećem, 2010.
6. Turner, J. E. Sprečavanje pranja novca – Sprečavanje, otkrivanje i istraživanje finansijskih kriminalnih radnji, John Wiley&Sons, 2009. Inc. prevod: Savez računovođa i revizora Srbije.
7. Međunarodno standardi i saopštenja revizije: Odgovornost revizora..., str. 301.
8. Stanišić, M. Interna kontrola i revizija, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2015.
9. Hoopwood, W. S. Leiner J. J. & Young, G. R. Forenzičko računovodstvo, prevod: Univerzitet Singidunum, Beograd, 2014.
10. Zakon o računovodstvu i reviziji, član 5, Službeni glasnik RS, br. 62/2013.
11. Zakon o privrednim društvima, Službeni glasnik RS, br. 36/2011, 99/2011, 83/2014 (dr. zakon) i 5/2015

Ovaj rad je primljen **13.11.2017.**, a na sastanku redakcije časopisa prihvaćen za štampu **12.12.2017.** godine.